

פר' אמתן ת"ש

ס"ו >

וזה הוא שעת תפלה, שאז זוכין לקשר זו, זה עומק הכונה בזה שאמרו"ל (ברכות כח): יכוון לבו כנגד בית קה"ק, והתפילות עוליס דרך ארנס, כי בהתפלה שאדם מתפלל כראוי מקשר ענינו לפנימיות של א"י, שנתן משרע"ה א"ת הכח הזה לכל הדורות באלו התקט"ו תפלות, שבהם זכה לראיית הארץ. ובלשונו הקדוש של השפ"א ז"ל י"ן צעיקר התפלות שכנגד תמידין תיקנוס, והיינו תיקון הפנימיות, כי בצית המקדש שהי' הסיקון צעשי צפועל ממש נתקנו גם חילומיות, ועמה בתפלה נתקן הפנימיות שיכולין לכוון צעין השכל לבית קדשי קדשים כנ"ל, וזה פעל משה רבינו ע"ה בתפלתו ואראה'.

הא"ת א"י ת"ש
 8025

שבת נחמו, נקרא ע"ש ההפטרה (ישעיה מ. א) 'נחמו נחמו עמי', שהוא הראשון מהז' דנחמתא, וקשה לנו להבין מה הוא הנחמה שיש לנו, הלא אנו עדיין נמצאים בצרות המצב כמו שצוה שעזרה, ואין לך יום שאין קללתה מרובה מחזירתה, והחורבן עדיין קיים לפנינו והוא צחינת ממו מוטל לפניו, ומה שיך לומר שהשבת הוא נחמה. ובספרים הק' פירשו כל אחד לפי אופניו איך אנו רואים הנחמה בהפרשה או בהפטרה, וגם אנו ני"ך בדרך זו, שאפשר למצוא מקור הנחמה בגלות בפרשתינו.

בתיב בתחילת הפרשה 'ואתחנן אל ה' צעמ' ההוא לאמר, ואתחנן הוא אחד מעשרה לשונות של תפילה, התפלל תקט"ו תפילות כמנין תפלה כמנין ואתחנן, דהיינו שכלן עמוק יסוד התפלה, ויש לומר זהו עיקר נחמתינו בגלות שאפשר להתפלל בגלות ולהתחבר לארה"ק ע"י כח התפלה.

ובדבריו אלו מוזן מאוד, כי תפילה היא עם נחמה על החורבן, כי צעמ התפלה יש לנו הכח לקשר ענינו להפנימיות של ארץ ישראל וצית המקדש, וזה נחמה גדולה בגלות. ולכן שבת נחמו הוא דייקא ע"י פרשת ואתחנן, שהיא פרשת התפלה, ודהיינו שתפלה הוא מצב של גאולה כמו שניארו בספיה"ק שתפילה הוא לשון חיבור מלשון 'נפתלתי' (בראשית ל ה), כולו מחובר כחמיד תפיל. וזהו הכח נחמדש ע"י משה רבינו שהפעיל ענין זה בתפלה שיכולים להגיע לדניקות בהקצ"ה.

הדבר יוצר עפ"י"ד השפ"א בפרשתינו (פרמ"ג). שמבאר ענין ראיית משרע"ה את ארץ ישראל, שאין הכונה ראי' בעלמא, לראות את הארץ בחילומיות מראיפה, אלא הראי' הי' ראי' צעיני השכל, לראות ולקשר ענינו בפנימיות של ארץ ישראל. והנה רכל מעשה משרע"ה נשאר לדורות וממילא גם ראי' זו נשארה לדורות, שיש ציכולת בני ישראל בגלות לקשר עצמם בארץ ישראל בפנימיות הקדושה, כי אף שגלינו מלהיות בפועל בארץ הקדושה, אבל הכח נשאר להיות בגלות ולקשר ענינו בפנימיות לארץ ישראל.

מזן הגרא"מ שך קורא בעל פה את ה'שב שמעתתא' וה'קצות'

"רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים" (ד' ט')

"אמר ר' תנחום הסובר תלמודו לא במהרה הוא משכח, מה טעם דכתיב פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך" (ירושלמי ברכות פ"ה ה"א)

שתל הקב"ה בכל דור ודור צדיקים שישפיעו על דורם, ונתן בקירבם נשמה גבוהה מחד, ויכולת לרדת אל הדור ולראות את צרכיו מאידך. אם רוצים לדעת עד כמה גבהו דרכיהם של גדולי התורה מדרכי בני הדור, כדאי לשמוע סיפורים מכלי ראשון על גדלותם ועומק ידיעותיהם בתורה. את הסיפור הבא שמענו מהרב חזקיהו מישקובסקי שסיפר בשם הרב ירחמיאל בויאר שנכתב בעצמו בשעת המעשה וראה את הדברים כמו עיניו. מרן ראש הישיבה הגרא"מ שך שליט"א סובל מזה שנים על עיניו ובשלב מסויים החליטו להביא מומחה מיוחד שיבדוק את מצב העיניים ויתן דיאגנוזה מדוייקת כיצד אפשר להקל על ראייתו של מרן שליט"א. אחת הדרכים שהציע המומחה היתה להצמיד לעיניו זכוכית מגדלת שתוכל לשמש לו כאמצעי עזר בקריאת האותיות הקטנות של הגמרא. אחת המומחה ביקש לבדוק כיצד קורא ראש הישיבה בזכוכית המגדלת, וזאת

2
 א"ת
 י"ג

(1)

כדי לדעת את סוג הזכויות שתתאים לו, ולכן ביקש מבני הבית להביא לראש הישיבה ספר עם אותיות קטנות על מנת שיוכל לבדוק את הראייה. על השלחן היה מונח ה"שב שמעתתא" וראש הישיבה החל לקרוא בו.

לאחר כמה שניות עצר המומחה את הבדיקה ואמר לסובבים אותו: "זה לא ייתכן שהרב קורא מתוך הזכויות. הוא זוכר את הדברים הכתובים בספר זה בעל פה ולכן הוא קורא במהירות כזו, וממילא הבדיקה אינה מספקת לי נתוני אמת, ואינה משקפת את מצב הראייה..."

שוו בנפשכם: לזכור את השב שמעתתא בעל פה!

אולם בכך לא תם העניין.

בני הבית הניחו לפני ראש הישיבה ספר נוסף, והפעם היה זה "קצות החושן". מרן מתחיל לקרוא, אבל המומחה עצר את הבדיקה בשנית ואומר לבני הבית שהרב קורא את הדברים בעל פה...

ניסו להביא ספר שלישי, והפעם את סיפרו של מרן שליט"א עצמו, "אבי עזרי". עכשיו היו בטוחים שאת סיפרו-שלו לא יזכור בעל פה, אבל הגה גם כאן זכר ראש הישיבה מילה במילה מה שכתב לפני שנים רבות.

לא היתה ברירה אלא להביא בפני הגרא"מ שך את העיתון "יתד נאמן" ולבקשו שיקרא קטעים ממנו. רק אז אפשר היה לברר אל נכון את מידת ראייתו...

(3) שש

כאן "זוכרת כי וכו' ביד חזקה ובזרוע נטויה" - הרי אתה היודע, אתה הרואה כי אנכי בראתי שמים וארץ, אנכי עשיתי "כל אשר בם", לכן "צוד" ה' אלקיד לעשות את יום השבת. והנה המועדים האחרים, המה רק על יחס הבורא

אל האומה הישראלית, כמו פסח, עצרת, סוכות, שהמה עדות רק על שהוציאם ממצרים הושיבם בעבני כבוד. וכן ראש השנה ויום הכיפורים על שזכרים לפניו ומכפר עונם. אם כן אינם שייכים אל זר, רק אל האומה הישראלית, לא כן שבת על יחס העולם אל יוצר בראשית, הלא שייך אל כולם, ובכל זאת ניתנה דוקא לישראל, וכמו שביארתי, וזה שאמרו (בצצה טו א): מתנה טובה יש לי בבית גנוי ושבת שמה, כי אין זה רק מתנה טובה, כי אין יחס לה אל האומה מאל כל הנמצאים. ולכן שבת קביעה וקיימא, כי היא תלויה בקיום המציאות אשר ברא היחיד את עולמו. לא כן מועדים ישראל מקדשי לה, הוא תלוי במציאות האומה וביחס האלקים להם, אשר להם נתגלה בזרוע נטויה וכו'. ומפני זה הותרה ביום טוב מלאכת אוכל נפש מישראל, משום שישראל מקודשים מהשי"ת, והימים טובים מקודשים מישראל, שמציאותם תלוי במציאות האומה. לכן הותרה לישראל המקדשים אותם, ואוכל נפש מישראל גיזול מקדושתם. מה שאין כן שבת - מקודש מהשם עצמו. כמו ישראל, לכן גם אוכל נפש אסור. וזה ישר. ובוה יתפרש דברי רבותינו בתוספות בבא קמא עט, שכתבו דאע"ג דשבת לא אסרו לצורך מצוה

ע"י אמירה לעכו"ם, בכל זה לענין קבורת מת אסרו ע"י עכו"ם בשבת, דגנאי ובזיון למת שנקבר בשבת, יעוין שם 18. וצריך מובן, דאמאי ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממין 14, ולמה אינו גנאי זה למת שנקבר ביום טוב? ולפי דברינו מובן, השבת יחסו על חידוש העולם, ומתחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, זה מתיחס גם אל בני נח, שכולם גברא בצלם אלקים. לכן הוי גנאי לישראל שנקבר על ידי עכו"ם בשבת 15. לא כן ביום טוב, שמורה רק מעשי השי"ת לישראל בהשגחתו, שנקראו בנים, והוציא בנו בכורו ממצרים. לכן בקבורתו על ידי עממין - שאינו מתיחס כלל אליו - אין שום בזיון וגנאי למת כלל. והפשוט, כיון שצרכי חתי מותר ביום טוב 16, אין גנאי למת אם עושים צרכיו על ידי עכו"ם, מה שאין כן בשבת 17.

ה, פו וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויוציאך ה' אלקיד משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוד ה' אלקיד לעשות את יום השבת. חצונו דעיקר מצות שבת הוא כמו שאמור בדברות הראשונים (שמות ב, יא) "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו", שהוא מורה על חידוש העולם, ושיש לעולם בורא ומנהיג ועשה הכל במכונו. אשר זה עדות על עיקרי האמונה בבורא. ובלא זה אין מקום לדת והשגחה ושכר ועונש כלל (כי לאיש אשר לא נגה אור הדת עליו, כמו אריסטו, הלא השכר בא מעצמו, אך על מי שמדביק שכלו בשכל הפועל אשר ברו מלבם, על ידי מושכלות יתקשר מעדנות להשאר שכל קיים, ועל מעשים אין שכר ועונש כלל). לכן מי שאינו שומר שבת הוא מומר לכל התורה כולה, כי זה מצב ויסוד התורה. רק מצד זה הלא היה ראוי ונאות לכל באי העולם, אף לכן נח לשמור השבת, כי אל יום השבת המורה על יחס העולם לבורא, הלא שוה הוא עם הישראלי, כי שניהם נתהוו

באומר אדון כל! ומדוע מצאנו להיפך כי בן נח ששבת חייב מיתה?!! אמנם מי הוא המעיד כי הבורא ברא העולם במכונו? הלא רק האומה הישראלית, אשר עם יותר מהרבה רבבות אלה הוציאם משעבוד מצרים במסות באותות ומופתים עשרה במצרים, והכה ארץ והאיר והחי והמדבר ופקע ים, ובעמוד אש לילה ובעמוד ענן יומם, ובמן כלכלם, אשר כל אלה לא יעשה רק בורא הטבע ויוצרה, הוא יכול לשנותה ולהפכה כחומר חותם. ומי שאמר ללחם לכלכל, הוא יאמר לאויר לכלכלם. ולזה אמר (ישעיה מג, יב) "ואתם עדי ואני אל" - שהם הם המעידים על המציאו העולם מן ההעדר אל ההויה. וכמו שאמר קודם (שם שם) "ואנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר". כי הן המה הרואים, הן המה הנושעים, הן המה היודעים, הן המה המעידים. ולזה אמר

(4) שש זכרה

31

36

41

36

(2)

50

(יט) וראית את השמש: היינו שמש שנראית לנו, ולא זוהי מלכת שמים¹¹⁹ שהוא מזל חמה' שהביא הרמב"ם בפירוש המשניות (עבודה זרה פרק ג' משנה ג') שעל זה כיוונו כמה ששנו ועליהם צורת חמה¹²⁰ [ועל זה קבעו אנשי כנסת הגדולה בחפלת שבת מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה וכו', וקאי על מזלות חמה ולבנה, כמו שכתבתי בספר בראשית (א,א).

והנראה שעל זה כיוונו חכמי ישראל ובפסחים (צדב, באמרם שהחמה הולכת בלילה למעלה מהרקיע. אלא שלא גילו כוונתם כדרכם בקודש], אבל בזה המקרא מיירי בשמש שנראית לנו.

אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים: שמתנהגים¹²¹ בטבע תחת יד אמצעים¹²² פלי השגחה פרטית מה המסדר אותם ברקיע. אבל כאשר אתם למעלה מן המזל¹²³ אינכם צריכים לטובתם אפילו לפי המחשבה שיש בהם כח להטיב או להרע מדעת עצמם חס ושלום.

(פ) ויוציא אתכם מכור הברזל: שהוא השעבוד החזק שלא להיות האדם תלוי בדעתו כלל אלא בדעת המלכות, שהרי היו משועבדים לעבודת המלך, כדתניא בתורת

כהנים פרשת בהר¹²⁴. והקב"ה הוציא אותנו שנהיה לו לנחלה ולהיות נחלה בכל פרט לפי ההשגחה העליונה שהוא לפי המעשים, ולא לפי המזל דשום פרט בעולם.

עד כאן דיבר על אודות עבודה זרה "כל סמל"¹²⁵, ועתה הגיע לעבודה זרה "תמונת כל"¹²⁶.

וקודם שבא לזה הקדים:

(כא) וה' התאנף בי¹²⁷ וגו': להבין הקדמה זו יש להתבונן על מה שאנו רואים שהגיעו בבית הראשון לעבודה זרה, בזמן שילה¹²⁸ ובית עולמים¹²⁹, יותר מבזמן גלגל, נוב וגבעון. והפלא עוד, דפסל מיכה שעמד בימי השופטים דייק הכתוב שעמד ("וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה") כל ימי היות בית האלהים בשילה" (שופטים יח,א), מבואר דיוק הכתוב דחרבה שילה חרב הפסל¹³⁰. והוא פלא.

אבל הענין, דהמון ישראל היו להוטים אחר עבודת הקרבנות כאשר היו ידועים לסגולת פרנסה¹³¹ וגם מביאים¹³² לאהבת השם, אשר הרבה מישראל היו משוקעים בזה

והחפץ¹³³ היקר גם שלא ע"פ רצון ה' ודעת תורה, וכמו שכתבתי ריש פרשת שמיני¹³⁴ ופרשת קרח¹³⁵. וכן היה קשה עליהם איסור כמות¹³⁶, עד דכתיב בשלמה (מלכים-א ג,ג) "ויאהב שלמה את ה' וגו', רק בכמות הוא מזבח ומקטיר", ופירשו במדרש, דנחשב לחטא שהשהה בנין בית המקדש ד'

שנים¹³⁷, ולשון הכתוב מלמדנו¹³⁸ דבשביל זה השהה משום ש"בכמות וגו'". ומלבד זה השהה משום ש"בכמות וגו'". ולחמ' י"ל צבור שנקראים "לחמ'

(יז) תבנית וגו': פרט הרבה דברים, ובסוף הפרשה (פסוק כ"ג) הזהיר בדרך כלל "השמרו לכם וגו' ועשיתם לכם פסל תמונת כל", וזה פלא לכאורה. וגם מוקשה מאד סיום אותו מקרא "אשר צוך ה' אלהיך", עיין רש"י ורמב"ן¹¹⁰. וגם אינו מובן המקרא (פסוק כ"א) "וה' התאנף בי וגו'" שאינו ענין לכאן¹¹¹.

אבל מתחילה יש לדעת דשני מיני עבודה זרה היו בימי בית ראשון, (א) הא דכתיב |בישעיה (יז) "ופסיליהם מירושלים ומשומרון", ואמרו בשיר השירים רבה (פרשה ו' ד"ה יפה את רעייתי) שלא היה פסל בעולם שלא היה בירושלים ושומרון.

(ב) הוא מלכת שמים, היא השמש, ומבואר הרבה בספר ירמיה (פרק מ"ד). ושני מיני עבודה זרה הללו לא היו שוין בתכליתן בכוננת עושיהם, דמין הראשון לא היו נעבדין בתורת אמונה שהמה מנהיגי ארץ ישראל ונותנים פרנסה, אלא כל פסל הוא צורת מזל שבאמת הוא ממונה מאל עליון יתברך על איזה פרט כבריאה, והמה עבדו לכל האמצעים בשביל כל הפרטים שנצטרכו באותה שעה, אבל לא אמרו להם

'אלי אתה', אלא עשו איזו עבודה השייכת לכותם פפי ידיעתם באותו מזל ורק לצורך השעה. אבל לא כן מזל חמה, שיש בו באמת כח רב, כמו שאנו אומרים 'כח וגבורה נתן בהם להיות מושלים בקרב חבל'. והיתה זו תשוקת ישראל בכל משך בית ראשון להנתק מהשגחת הקב"ה - אשר פדנסת הארץ באה ע"י עבודת הקרבנות כידוע¹¹², וגם היתה תלויה בכמה תנאים שהתנה ה' בשמירת שביעית ותרומות ומעשרות וכדומה. ונות היה להם בהשגחת השמש, באמונתם שיכולה היא להשגיח ולפרנס בארץ ישראל גם נגד רצון ה' ובלי עבודתו ותנאיו יתברך, אם אך יעבדו אותה כמו כל אומות העולם שמשתחווים לשמש וכסבורים שבזה המה גורמים שתמשול ותשגיח עליהם לטוב מרצונה, חס ושלום.

וזה נקרא "פסל תמונת כל" (פסוק כ"ג), כאשר עבודת ה' ע"י הקרבנות מתנהגת במדת מלכות שמים' שהיא הנהגה טבעית¹¹⁴, ומדה זו¹¹⁵ נקראת "כל", כמש"כ הרמב"ן ז"ל בספר בראשית (כד,א) בפסוק "וה' ברך את אברהם בכל"¹¹⁶. והיו מאמינים שכה החמה היא "תמונת כל".

מעתה נבא לביאור הכתובים, תחילה¹¹⁷ הזהיר על "פסל תמונת כל סמל, תבנית זכר או נקבה", היינו, משפיע או מושפע. ופירש כמה תבניות ולא אמר בלשון 'או' בכלום, אלא אפשר לעשות הרבה ולהאמין בכלום שעבודת כל אחד תועיל למה שחלק ה' להם¹¹⁸.

ה, הן כבר את אביך וכו' כאשר צוך ה' וכו'. מצונו כי אמרו בירושלמי דכבוד אב הוי מצוה קלה ונא כפריעת בעל חוב עבדו טרחתם ומצונו. ולכן אמר אף באופן שאביך ואמך עזבוד ולא גדלוד גם כן תכבדם "כאשר צוך ה' אלקיך" - במדבר, ששם לא היה טורח גדול על האבות בגידול בניהם כי מן היה יורד מן השמים, ומים בבאר, ובשר משליו, והענון היה מוגז מלבושיהם. ובכל זאת צוך ה' לכבד אביך ואמך - כן תעשה

לדור אחרון! וכן בשבת. מפני שאמרו (ירושלמי שבת פרק טו, ג) "לא ניתנו שבתות אלא לעסוק בהם, בדברי תורה", שלא יתגשמו בששת ימי המעשה. אם כן האיש העוסק במושכלות ודבוק ליוצרו תמיד, אצלו אין זה המכוון. לכן אמר (פסוק יב) "כאשר צוך" וכו' גם בשבת, דאף שדור המדבר היו עוסקים בחורה תמיד, וכמו שאמרו (מכילתא בשלח טו) "לא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן", ובכל זאת הוזהרו על השבת. ולכן לא נאמר זה בדברות ראשונים.

עוד יש לפרש הפסוק "כאשר צוך ה'" הנאמר במצות כיבוד אב, דבישראל נוסף על כבוד האבות, שהם מוליכים בניהם להצלחה האמיתית, והם מוסרים המצוות השמעיית והקבלה מדור לדור. לכן בבית שני, כאשר צף הודו, והצדוקים החלו להכחיש מסורת אבות, אבד ישפה

מבנימין ירושלמי פאה ריש פרק קמא (וקידושין א, ז). דבנימין היה מכבד אביו יותר מכל השבטים, כמו שביארתי בפרשת תצוה. ולזה אמר שאת אם אין האב מוריש לו הידיעות הצדוקות גם כן מכבדנו "כאשר צוך ה' אלקיך" - שאתה דבור שהבנים גם כן שמעו מפי הגבורה ואינם צריכים למסורת אבות, וכל פירוש תורה שבעל פה שמעו מפי משה, ואעפ"כ "צוך ה' אלקיך" לכבד אביך ואמך.

6

כח

36

41

6

51

7

חזקיה המלך ונעץ חרב בבית המדרש וגזר שכל מי שאינו עוסק בספר ידקר בחרב¹⁴⁵, שוב לא הוצרכו היתידים לקרבנות כל כך (וכן אהבת ה'¹⁴⁶ היו יכולים להשיג בלי קרבנות, כמו שכתבתי ריש פרשת שמיני (ויקרא ט, ו) בהרחב דבר, עיי"ש, ולהלן (ו, כד), עיי"ש), זולת מה שנתחייבו הצבור, או¹⁴⁷ חגיגה וראיה, אבל השתדלות יתירה בשביל פרנסה לא נצרכו, כאשר יבואר עוד בפרשת 'והיה אם שמוע' (להלן יא, ג), ומילא לא עברו על איסור במות חוק, ומכ"ש שלא הגיעו לעבודת 'מלכת השמים' שהיא השמש. [ובחבורי רנה של תורה' על שיר השירים (ו, ה) בפסוק 'הסכי עיניך מנגדי' מבואר יותר בזה].

פרק ט"ו) ויהושפט (שם פרק כ"ב) הצדיקים כתיב ביהושפט (שם כב, מד) "עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות" ולא יכלו המלכים להעבירם על דעתם, זולת חזקיה המלך "הוא הסיר את הבמות" (מ"ב יח, ד), וכמו שאמר רבשקה (שם שם, כב) ו"הלא הוא אשר הסיר חזקיה שהסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלים לפני המזבח הזה תשתחוו בירושלים". ולכאורה מה החטא מצא בזה על חזקיה, הלא באמת מצוה עשה¹⁴². אבל משום שהיו להוטים אחר קרבנות כמו שכתבתי לא יכלו לעמוד על עצמם שלא להקריב כי אם בירושלים, והיה¹⁴³ זה להם למצוה לעבודת ה'. וזהו שטעה רבשקה לחשוב על חזקיה לחטא במה שהעביר את ישראל מעבודת ה' במעשה קרבנות. ומשום הכי גם בימי המלכים הצדיקים לא היו יכולים למחות על זה משום שחשבו שהיא מצוה, וגם כי נוגע להם לפרנסה.

לאשי" היה כל אחד מקריב בפני עצמו, ביחוד בחג הסוכות לפני הגשם לזו חתכלית, כמו שכתבתי בספר ויקרא בפרשת שור או כשב (כב, כט). ועל זה כתיב בעמוס (ד, ה) "כי כן אהבתם בני ישראל נאום ה'¹³⁹, יע"ש. אמנם היה הדבר קשה לכל והבמות היו אסורין, על כן היו מבקשים עבודת אלהים אחרים, משא"כ בעת שהותרו הבמות¹⁴⁰ לא הגיעו לזה הרצון כלל

עוד ראוי להתבונן שבימי אסא (מלכים-א

מעתה נבוא למקרא שאנחנו עומדים בו, כי קודם שהגיע להזהיר על עבודה זרה "תמונת כל"¹⁴⁸, שהוא בא לעסק פרנסה, התגעגע¹⁴⁹ משה על אשר התאנף ה' עליו לבלתי עבדו את הירדן, ואילו היה נכנס היה משריש עסק התורה הרבה בקרב ישראל עד שאפשר שלא היו מגיעים לעבודה זרה 'מלכת שמים'.

אבל לא הוצרכו לזה¹⁴⁴ אלא בעת שלא היו עוסקים בתורה והיו צריכים סגולת הקרבנות לעסק פרנסה. משום הכי משכא

6

8

[ד] מצוה ראשונה שנתחייב האדם כשנעשה האדם בן י"ג שנה הוא קריאת שמע של ערבית. שהוא הראשית כמש"ל¹, כי הוא וברכות אחד; רק שהברכות בפרט המעשים, וזו בכלל על כל מעשה הקימה ועל כל מעשה השכיבה. ושל ערבית קודם, כדפתח ביה תנא דאקרא קאי², וליף מברייתו של עולם³ לענין קבלת עול מלכות שמים. דברי שא חשוכא, צריך קבלת עול מלכות שמים אף מתוך התושן והסכלות והעדר המעשים, ואז סופו לקיימה בעושר ונהורא דיממא השגה הברורה, שעל ידי זה נמשך המעשה:

אבלות ונחמה

נראה ששבת נחמו והנחמה שבאה מיד אחר שבת חזון וט' באב, הוא משום שבתוך שבת זו חל המועד של ט"ו באב, שלא היו ימים טובים לישראל כיוה"כ וט"ו באב (תענית כו, ב). ושמעתי ממור"ר בנרד"ס זצ"ל דזהו יסוד כונת הגמ' שבט"ו באב ניתנו מתי ביתר לקבורה, שחז"ל ראו בנס זה שהגופות לא הסריחו ושנתבטלה חגיגה לקבור מתי ביתר, אות לעיני כל שהברית בין קוב"ה וישראל עדיין קיימת. ונראה שזהו ענינה של הנחמה שבאה אחר החורבן לומר שהברית עדיין קיימת והגאולה עתידה לבא, וט"ו באב מראה שאף אחר החורבן לא נפסקה הברית בין הקב"ה לעם ישראל.

והנה מגילת איכה מסתיימת בתפילה על הגאולה: "השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם", וגם הקינות מסתיימות בדברי נחמה. וביאר בזה מנ"ר זצ"ל, דהנה מצות ניחום אבלים אינו רק קיום של חסד ומצות ואהבת לרעך כמוך, אלא דהוי קיום בעצם האבלות, דאבלות טעונה נחמה, וזוהי כונת הרמב"ם דניחום אבלים קודם לביקור חולים משום דהוי חסד עם החיים ועם המתים (הל' אבל פי"ד ה"ז), דניחום אבלים הוי קיום באבלות. וראיה לדבר מהגמ' שבת (קנ"ג א), ומובאים הדברים ברמב"ם (הל' אבל פי"ג ה"ד): "מת שאין לו אבלים להתנחם באים עשרה בני אדם כשרים ויושבין במקומו כל שבעה ימי האבלות ושאר העם מתקבצין עליהם", עכ"ל. הרי ששייך קיום מצות ניחום אבלים אף בלא האבל ומדין חסד, אלא דהוא חלק מחובת ניהוג האבלות ע"י הצבור. ועוד הביא ראייה ממה דאבלות נגמרת רק בשעה שיעמדו המנחמים מלבוא, דלכאורה למה צריך האבל לחכות עד שיעמדו המנחמים, ומוכח מזה שהוא משום שמצות ניחום האבלים הוי קיום באבלות. [עיין מש"כ בזה בס' גן שושנים ח"א סי' לא].

33

6

9

4

והנה לפי המבואר נבין גם כן את הדין באונן (שמתו מוטל לפניו) שאסור לנחמו, דאין לו דין אבלות אלא אנינות שמופקע מנחמה. ולכן בתשעה באב מסיימים בנחמה בשבת נחמו משום דאבלות בעי נחמה. וזהו גם ביאור אמירת נחם, דאבלות דט' באב צריך נחמה.

והביאור בענין אבלות דט' באב נראה, שאבלות זו אינה רק ענין של הבעת תחושתנו את ההסתר פנים שישנו מצידו יתברך ויחסנו אל החורבן והגלות, אלא

(b)
ע

שישנה תכלית עתידית לאבלות, מפני שעם היותה של האבלות מראה על הרגשת החסרון והחורבן יש בכלל ענינה גם בקשה על גאולה ונחמה והתגשמות חזון הנביאים, ואשר על כן פסוקי הנחמה הינם חלק בלתי נפרד מהנהגת האבלות בט' באב כי בזה יש חיזוק לתקוה והציפיה לישועה. ובה שונה אנינות מאבלות, כי אנינות מראה על הסתר פנים ושברון לב ובשעה שמתו מוטל לפניו אין מקום לנחמה, אבל באבלות אף בתוך הצער יש תקוה ונחמה והוא ענין "שבטך ומשענתך המה ינחמוני".

וזהו הביאור במעשה ברבי עקיבא (סוף מכות) שאף בראותו את חורבן המקדש ושועל יוצא ממקום קדש הקדשים, מ"מ צפה שנבואת זכריה תתקיים וירושלים תמלא ששון ושמחה, וחיך, והודו לו חבריו בזה. והוא כמו שאמרנו שהאבלות וההכרה בגודל החורבן אינן מהוות סתירה לציפיה לישועה בטחון בהתגשמות דברי הנביאים הנאמרים באמת.

ונראה ביאור הענין, ע"פ מה שביאר בספר לימודי ניסן לגאון רבי ניסן אלפערט זצ"ל את מה שאמר דוד בתהלים (כג, ד): "שבטך ומשענתך המה ינחמוני", ומה ענין שבט ויסורים לנחמה, אלא שגם במה שהקב"ה מייסר אותנו בשבט נראה היחס בין הקב"ה לאדם, כך שבעצם השבט הופך למשענת, וזהו: "ומשענתך".

נחמו נחמו עמי

אמרו חז"ל בילקוט: חטאו ככפלים, שנאמר חטא חטאה ירושלים ולקו בכפלים שנאמר, כי לקתה מיד ד' כפלים בכל חטאתי ומתנחמים בכפלים, שנאמר נחמו נחמו עמי.

(c)
כ"ג
נחמו

כבר האריכו המפרשים לבאר הענין "כפלים" שהזכירו חז"ל ולדעתי אפשר לפרש, כי הקב"ה נתן את התורה לעם ישראל, לא רצה שהתורה תהי' רק לבני ישראל וכל הגוים ישארו פראים, כי רחמנותו ואהבתו של הקב"ה גם על הגוים היא חלה, כי הם יציד כפיו ולכן החזיר הקב"ה על כל האומות, שיקבלו את התורה. אבל הם לא הבינו את האושר של התורה בשביל כל האנושיות. רק עם ישראל הבין, כי בלי תורה, נחרב כל העולם והבריאה לא יכולה להתקיים. כי פשוט בלי התורה, איש את רעהו חיים בלעו.

ובני ישראל קבלו על עצמם להשפיע על כל העולם מרוח התורה, כמו שכתוב "כי מציון תצא תורה". בשביל זה התורה נתנה בשבעים לשון, כי הקב"ה רצה, שכולם יבינו את התורה. ואמרו חז"ל בפסחים (דף פ"ז) לא הגלה הקב"ה את ישראל בין האומות אלא כדי שיתוספו גרים, רואים, כי תעודת ישראל היא, לא רק שהם לבד ישמרו את התורה, אלא להשפיע ולהפיץ את רוח התורה על הגוים.

אבל ההשפעה של עם ישראל על האומות היא לא בחרב ובחנית, אלא ע"י התנהגותו הקדושה בצניעות ובמדות טובות בזה משפיע ישראל על האומות, כמו שמספרים על האדמו"ר מקוצק זצ"ל, כשספרו לו, כי באו גנבים וגנבו מכיתו כל מה שהי' שם, אמר בתמיהה, איך זה יכול להיות, והלא כתוב "לא תגנובו! כשבני ישראל מגיעים למדרגה גבוהה כזו, אם כתוב לא תגנובו, הם לא מבינים, איך לגנובים, זה מוכרח להשפיע גם על הגוים, שהם לא יהיו גנבים פשוטים.

כשנסעתי להלוי של החפץ חיים זצ"ל, ספר לי איש אחד, כי פעם נסע ברכבת עם החפץ חיים וראה כשהמבקר נכנס לבקר את הכרטיסים, הראה לו שני כרטיסים, ושאל אותו, רבי, הלא אתה נוסע לבד ולמה אתה מראה שני כרטיסים, אמר לו, היות כי החוק הוא, כי על כרטיס אחד יכולים להוליך פוד משא, ודעתו כי בחבילה יש יותר מפור, לכן לקח עוד כרטיס כדי שלא תהי' בזה גזילה, וכן ביום שנפטר החפץ חיים רבר מושל המחוז לפני פקידיו בעיר לידא על גדולתו של החפץ חיים כשהי' צריך לשלוח מכתב ע"י שליח, הי' קונה בול והי' קורע,

(d)

26

כדי שלא לגזול את אוצר המלוכה, כשהגוים היו שומעים דברים כאלה היו עושה רושם עליהם.

לכן אם רואים בזמננו, שהגוים נעשו פשוט חיות טורפות, כ"כ ירדו פלאים, שנאמר מהם צלם האלקים, שלא מבחמים על אנשים ונשים וטף והורגים במיתות משונות, אל יחשוב כל בן ישראל מה הוא אשם בזה, כי אולי אנחנו אשמים בזה, כי אילו אנחנו היינו במדרגה גבוהה במדות טובות, כמו שהתורה דורשת מאתנו, אז היינו משפיעים על הגוים, שהם לא יהיו לכל הפחות חיות טורפות, כי אנחנו צריכים להיות המורים לכל העולם, וכן כשרואים ברחוב חילול שבת בפרהסי' אל יחשוב האיש החרד, מה אני אשם בזה, כי יכול להיות אם החרדים היו בעצמם שומרים את השבת כמו שצריכים בכל הקדושה ובכל היראה. אז היה משפיע גם על החפשי שלא יחלל שבת. כמו שמצינו בימי חז"ל, שאמרו כי בקושי התירו לומר שלום בשבת, כי הם הגיעו למדרגה, שהגישו כ"כ את קדושת השבת, שהי קשה להם להגיד שלום בשבת. לכן בזמננו גם העמי הארץ פחדו להגיד דבר שקר בשבת. קעם הארץ, אעפ"י שכל השבוע לא מאמינים לו, שהפירות הן מעושרים, אבל בשבת מאמינים לו, מפני שאימת שבת עליו. מרן הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל אמר, כי בית המוסר בקובנה משפיע בלי ידיעה על הפרופסור בברלין, שלא ימיר דתו. אבל אם אנחנו יורדים, אז כל העולם יורד, כי אנחנו המורים לכל העולם, לכן חטאו בכפלים, מפני שאנחנו אחראים בעד החטאים של הגוים, ולקינו בכפלים בשביל חטאתינו ובשביל החטאים של כל הגוים. ומתנחמים בכפלים, כי אנחנו מקוים ליום הגאולה, כי לא לבד שאנחנו נעמוד במדרגה גבוהה, אלא כל הגוים ילמדו מאתנו, כמו שכתוב והלכו גוים לאורך.

12

6